
ГРАЖДАНСКОПРАВНА ЗАЩИТА НА АВТОРСКОТО ПРАВО

доц. д-р Рая Илиева
ЮЗУ „Неофит Рилски” Благоевград

CIVIL PROTECTION OF COPYRIGHT

Assoc. Prof. Raya Ilieva, PhD

Abstract: *The article of this report is based on an analysis of established international and national law principles and concepts handled, to establish that often in practice in our country is facing difficulties in the proper interpretation and application of the provisions of the Copyright Law.*

Key words: *Copyright, Protection;*

Авторското право и сродните му права играят важна роля в развитието на всяко общество, тъй като закрилят и стимулират както търговията на нови продукти и услуги, така и създаването и използването на тяхното творческо съдържание. Приетата система за защита на авторското право и сродните му права е един от основните начини, които позволяват да се гарантира на европейското културно творчество получаването на необходимите средства за запазване на независимостта и достойнството на творците. Адекватната защита на произведенията, обект на авторското право и обектите на сродните му права, е от голямо значение и от културна гледна точка, тъй като по този начин се допринася за повишаване на конкурентоспособността, заетостта и иновациите в редица промишлени сектори в Европейския съюз. Следвайки европейската законодателна рамка, българското законодателство¹, е утвърдило правила за

¹ Закон за авторското право и сродните му права - В сила от 01.08.1993 г., доп. ДВ. бр.14/20.02.2015 г. Той урежда отношенията, свързани със създаването и разпространението на произведения на литературата, изкуството и науката. Освен него и КОНСТИТУЦИЯТА на Република България от 1991 г., като върховен закон, съдържа текстове, които са пряко свързани с авторското право. Това са разпоредбите на чл. 54, ал. 2 и ал. 3, според които: „Свободата на художественото, научното и техническото творчество се признава и гарантира от закона“ и „Изобретателските, авторските и сродните на тях права се закрилят от закона“. Индиректна връзка с авторското право имат и текстовете на чл. 17, ал. 1 до ал. 3, които регламентират, че правото на собственост и на наследяване се гарантира и защитава от закона, че собствеността е частна и публична, като частната е неприкосновена. Чл. 54, ал. 1 визира правото на всеки да се ползва от националните и общочовешките културни ценности. А чл. 39, ал. 1 предвижда правото на всеки да изразява мнение и да го разпространява чрез слово – писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин. Като непреки вътрешни източници на авторското право могат да се приемат нормите на Закона за задълженията и договорите, свързани със сключването и действието на договорите за използване на авторските произведения, както и нормите, отнасящи се до иска за обезщетение на вреди, произтичащи от незаконното използване на произведенията. Законът за административните нарушения и наказания и Законът за административното производство също биха могли да се приложат относно реда за търсене на административна отговорност от нарушителите на ЗАПСП. Законът за наследството се използва като източник, когато се касае за наследяване на авторските права – по закон или по завещание.

авторското право, които запазват справедливия баланс между всички заинтересовани страни: потребители, ползватели, творци и носители на права. В това отношение Р България е ратифицирала основните Конвенции, които полагат основите на защита на авторското право и сродните му права.

Основният нормативен акт, който регламентира авторското право и сродните му права в Република България, е Законът за авторското право и сродните му права² (ЗАПСП). Той изцяло е съобразен с изискванията на ЕС и предоставя една модерна правна уредба относно отношенията, свързани със създаването и разпространението на произведения на литературата, изкуството и науката.

Целта на настоящия доклад е въз основа на анализ на установените в международното и национално законодателство принципи и понятия, с които се борави, да се установи, че често в практиката у нас, се срещат затруднения при тълкуването и прилагане на тези норми. Това от своя страна води да постановяването на съдебни решения, които открито противоречат на правната природа на авторското право, като понякога се поставя под съмнение въобще съществуването му³.

Съгласно чл.2 ЗАПСП авторското право върху произведенията на науката, литературата и изкуството възниква автоматично от момента на тяхното създаване. Застъпеното становище в авторскоправната доктрина, както в англосаксонската система, така и в континенталната европейска система, е, че, за да придобие една творба качеството авторско произведение, то тя трябва да притежава признака „художественост“ или да е произведение на науката или изкуството.

Моментът на възникване на субективното авторско право е моментът, в който произведението е било обективизирано външно, по начин, даващ възможност то да може да се възприеме от други лица чрез слушане, гледане или четене. Създаването на произведението е юридическият факт, който поражда авторското правоотношение, респ. субективното авторско право⁴. По това тези обекти се различават от обектите на индустриалната собственост като марки, промишлени дизайни, изобретения, които следва да се регистрират по надлежен ред в Патентното ведомство, за да може притежателят им да се ползва с право на защита.

За да възникне авторското право, обаче няма значение дали произведението е добро, или не е, защото законът защитава еднакво и едните, и другите. По дефиниция създаването на едно произведение е строго лично действие и не се допуска да се извършва чрез представител, тъй като те са особен род, умствена, духовна, интелектуална собственост. Тяхното създаване, притежаване и използване запълват съдържанието на авторското право.

Освен това не е нужно произведението да е добило материална форма, например върху хартия, диск, лента, достатъчно е изпълнението му да е станало пред други лица, за да се счита едно нематериализирано произведение за създадено. Това разбиране е многократно потвърждавано от националната, международната и европейската съдебна практика, както и в много международни актове. В споразумението ТРИПС например изрично е посочено, че „закрилата на авторското право обхваща изразени резултати на творческа дейност, а не идеи, процедури, методи на действие или математически концепции сами по себе си“. Когато произведението се създава продължително време, за момент на създаването му се приема моментът на завършването.

² Обн. ДВ. бр.56 от 29 Юни 1993г. доп. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2015 г.

³ Решение № 1314/30.10.2012 г. Постановено от ПАС по гр. д. № 965/2012; Решение № 515/10.11.2011 г. Постановена от ПАС по т. д. №913/2011;

⁴ Павлова, Мария, Гражданско право. Обща част, Софи – Р, 2002, с.186

За разлика от нас редица чужди законодателства допускат и други виждания по въпроса за възникване на правото на авторство: депониране на екземпляри от производението, регистрация, нотариални удостоверявания, заплащането на такси, изготвянето или пускането в обръщение на екземпляри от производението на територията на дадена държава и редица други изисквания⁵. Така например в САЩ е въведена регистрация на обектите на авторското право, която обаче не е правопораждащ факт, а е създадена с цел да се улесни доказването.

Доктрината приема, че авторското право и сродните им права са от категорията на абсолютни субективни права т.е. подобно на правото на собственост те се ползват с висока степен на законова защита.⁶ То включва в себе си множество лични имуществени и неимуществени права, които вече възникнали могат да бъдат прехвърляни и ползвани от трети лица, но само след предварително съгласие на автора. Същността на авторското право според закона и изследователите му е такава, че неговият носител се смята за титуляр на това право по отношение на всички, тоест той може да го противопостави на всеки, който евентуално би го оспорил (за разлика от относителните права – например правото, което произтича за едната страна по договор за поръчка е само по отношение на другата страна – всички трети лица нямат задължение да спазват това право, тъй като по отношение на тях то не е възникнало).

Абсолютният характер на авторското право поставя неговият носител (авторът или неговите наследници) в изключителна позиция спрямо ползвателите, създава за автора големи възможности за разпореждане с творбата си, които са залегнали и в действащата ЗАПСП: право да реши дали създаденото от него произведение да бъде разгласено, кога и как; да променя производението; да спре използването на производението поради промени в убежденията си (неимуществени права – чл. 15 ЗАПСП); да използва производението и да разрешава (съответно да не разрешава) използването му от други лица (имуществено право, което включва всякакви действия, които могат да бъдат определени като използване – разпространение, възпроизвеждане, публично представяне, излъчване по безжичен път и пр. – чл. 18 ЗАПСП).

ЗАПСП въвежда оборимата презумпция за авторство (чл. 6 ЗАПСП), според която до доказване на противното, за автор на дадено произведение се счита лицето, чието име или друг идентифициращ знак са поставени върху оригинала или копията от производението по обичайния за това начин. В тежест на действителния автор е да обори тази презумпция и да докаже, че плагиатът не е автор. Според мен

⁵ Михов, М. Съвременно състояние и предизвикателства на авторското право в Интернет. Способи и начини на защита на авторски права, <http://isdo.nbu.bg/index.Php>

⁶ Това са: Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения, приета на 09.09.1886 г. в Берн, ратифицирана от България с Указ № 1389 на Държавния съвет от 26.06.1974 г.; Универсалната конвенция за авторско право, приета в Женева на 06.09.1952 г., ратифицирана от България с Указ № 2944 на Държавния съвет от 26.12.1974; Римската конвенция за закрила на артистите-изпълнители, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации, приета в Рим на 26.10.1961 г., ратифицирана от България на 19.04.1995 г.; Женевската конвенция за закрила на продуцентите на звукозаписи срещу неразрешеното възпроизвеждане на техните записи, приета на 29.10.1971 г. в Женева, ратифицирана от нашата страна на 19.04.1995 г.; и Споразумението за свързаните с търговията аспекти на правата върху интелектуалната собственост (т. нар. Споразумение за ТРИПС), прието в Маракеш на 15.04.1995 г., ратифицирано от България на 24.10.1996 г. Споразумението влезе в сила за нашата страна на 01.01.2000 г.

задължителната регистрация на произведенията би усложнила нещата за автора, но по този начин проблемът с плагиатството би бил силно ограничен⁷.

Някои от основните правни методи за защита и доказване правото на авторство са: удостоверяване на произведението или на част от него пред нотариус, с което се удостоверява датата на създаване на произведението; регистрация на произведението, която може да се извърши в България в Националната агенция към Главното управление по печата и книгоиздаването, където на произведението ще бъде предоставен международен стандартен книжен номер ISBN, който е уникален за това издание; сключване на определен вид авторски договор за използване на произведението, който да е с достоверна дата; предоставяне на произведението на сдружение за колективно управление на авторски права и др..

В българското законодателство авторското право повдига много интересни въпроси, като например: заглавието на дадено произведение, може ли да се ползва като заглавие на друг вид произведение и ползвателят му следва ли да иска разрешение, както и други примери, които не биха могли да бъдат изчерпани в рамките на това кратко изложение. В действителност в нашето законодателство се съдържа подробна уредба на различните способности за закрила на авторското право и сродните му права – като се започне от гражданските иски и се стигне до наказателните санкции.

Гражданскоправната защита се състои в това, че всеки носител на авторско право, както и всеки легитимен ползвател на такова право, има правна възможност да предави по отделно, или кумулативно, някои от следните иски (чл.94 и чл.95 ЗАПСП):

1. Иск за обезщетение за понесените вреди по реда на чл.94 ЗАПСП – нарушение по смисъла на чл. 94 ЗАПСП има, когато някой упражнява авторски правомощия, без съгласието на носителя на съответното право и без неговото изрично съгласие. Например качена любителска снимка в интернет пространството, се използва за реклама от дадена фирма, без дори автора на снимката да подозира. Необходима предпоставка за уважаване на иска е да се установи вина у нарушителя. Съгл. Чл.45, ал.2 ЗЗД „Във всички случаи на неправомерно увреждане вината се предполага да доказване на противното. Обезщетение се дължи за всички вреди, които са пряка и непосредствена последица от нарушението. При определяне размера на обезщетението съдът взема предвид и всички обстоятелства, свързани с нарушението, пропуснатите ползи и неимуществените вреди, както и приходите, реализирани от нарушителя вследствие на нарушението. Съдът определя справедливо обезщетение, което трябва да въздейства възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове на обществото. Когато искът е установен по основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, ищецът може да иска като обезщетение:

2. Иск за преустановяване на неправомерното използване или забрана за извършване на дейността, която ще съставлява неправомерно използване по реда на чл.95, ал.1 ЗАПСП – има се предвид всяко използване, възпроизвеждане, разпространение, публично представяне и изпълнение, излъчване по безжичен път или предаване по кабел. За уважаването на иска не е необходима вина у нарушителя, достатъчна е обективна противоправност. Ищецът трябва да докаже две нища: че е носител на правото върху защитения обект и факта на неправомерното използване, т.е факта на нарушението.

⁷ Младенов, М. Плагиатство на авторскоправни произведения. Защита срещу плагиатство. Собственост и право, кн. 2/ 2

3. Иск за изземване и унищожаване на неправомерно възпроизведените екземпляри от произведението, обектите на сродните права и базите данни по чл. 11 „а”, както и на негативите, матриците, клишетата и други подобни, предназначени за възпроизвеждане на екземплярите по чл.95, т.2 ЗАПСП. Предпоставка за предявяване на иска е използването на горните обекти в нарушение на ЗАПСП. Не е нужно използването да е извършено виновно, нито носителят на правото да е понесъл някакви вреди. Изземване може да се иска както по отношение на предмети, намиращи се на определено място, така и по отношение на предмети, намиращи се в търговската мрежа като цяло;

4. Иск за изземване от употреба на презаписващите, декодиращите и възпроизвеждащите устройства, използвани изключително за извършване на нарушения по чл.95, т.3 ЗАПСП – характеристиките на този иск са сходни с тези на предходните. Разликата е във вида на вещите и в това, че те могат да бъдат иззети, но не и унищожени.

5. иск за придобиване на неправомерно възпроизведените екземпляри и/или на негативите, матриците, клишетата и др., предназначени за възпроизвеждане на тези екземпляри по чл.94, т.4 ЗАПСП.

6. иск за установяване по съдебен ред на правноносителя върху обект на закрила по ЗАПСП по чл.97 ГПК.

7. Иск за неоснователно обогатяване по чл.59 ЗЗД. Предпоставка за завеждането на подобен иск е обогатяването на някой за сметка на праводържателя.

8. иск за собственост на материала, върху който е възпроизведено съответното произведение по чл.108 ЗС.

9. Инцидентен установителен иск – може да се предяви допълнително по висящ процес от ищеца или от ответника за да се установи съществуването или не на правоотношение, което е преюдициално спрямо спорното право, предмет на първоначалния или насрещен иск.

Извън тези, условно наречени имуществени иски, законът е предвидил и защита на неимуществените права на автора чрез иск за установяване, който е действителният автор на дадено произведение, иск за преустановяване на неправомерното използване в бъдеще на авторско произведение. Тези иски не се погасяват по давност.

За съжаление, авторското право е слабо изследвано както от доктрината, така и от съдебната практика. Не са много публикациите по тези въпроси в специализираните периодични правни издания, налице е и липса на съдебна практика за анализ. Изводът, който може да се направи е, че или правата на авторите се зачитат така стриктно, че рядко им се налага да прибегват до съдебна защита или, че авторите не познават достатъчно добре правата си, и не вярват в справедливото прилагане на закона.

Някои от необходимите мерки, които трябва да бъдат взети в тази насока включват облекчаване на доказването на правото на авторство – не трябва авторите да бъдат обременявани да доказват своето право. Необходимо е също така въвеждане на способности за изчисляване на справедливи обезщетения за претърпените вреди, осигуряване на мерки за съхранение на доказателствата, както и завишаване на санкциите като цяло – размерът на глобата, имайки предвид размерът на претърпените морални вреди и пропуснати ползи се явява твърде малък.

Мисля, че следва да се подчертае необходимостта от адаптирането на законодателната рамка в областта на авторското право, за да се гарантира подходящо възнаграждение и подходяща закрила за носителите на авторско право и сродните му права, а също така, че модернизиранията правила за авторското право следва да запазят справедливия баланс между всички заинтересовани страни: потребители, ползватели, творци и носители на права.